

legfrissebb ásatást publikáltak, amelyek 2018-ig folytak a megyében.

A kötet 22. oldalán remek, a folyószabályozás előtti vízrajzi helyzetet mutató térképen jelölte a szerző a három megye honfoglalás kori lelőhelyeit. A térképről világosan látszik, hogy a nagy folyók mentén (Tisza, Bodrog, Hernád, Sajó) igen jelentős népesség koncentráció figyelhető meg, de a tőlük távolabb lévő is jellemzően a kisebb-nagyobb folyók völgyében helyezkednek el. Ez nyilvánvalóan elsődlegesen az életmódhoz szükséges víz fontosságát jelzi, másodszorban pedig a nagy folyók völgyei mindig is a korabeli kapcsolati hálók fontos részei voltak.

A kötet elsősorban szakemberek számára készült, nyelvezete is ehhez kapcsolódik. Ugyanakkor a nem szakemberek számára is jól érthető, értelmezhető, különösen az értékelő, elemző részek. A kötet segítségével a történelem iránt érdeklődők szép és izgalmas ismer-

retanyaggal gazdagodhatnak. Olyan régészeti leletekről olvashatunk, amelyek évtizedek óta állandó főszereplői és reprezentatív darabjai a honfoglalás koráról szóló kiadványoknak.

(*Horváth Ciprián: Borsod, Abauj és Zemplén megyék honfoglalás és kora Árpád-kori temetői és sírleletei. Munkatársak: Balogh-Bodor Tekla, Felföldi Szabolcs, Horváth Antónia, Kovács László, Libor Csilla, Pintér-Nagy Katalin, Pusztai Tamás, Takács Richárd, Tóth Krisztián, Vörös István. Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Régészeti Tanszék – Bölcsészettudományi Kutatóközpont Régészeti Intézete – Magyar Nemzeti Múzeum – Martin Opitz Kiadó, Szeged–Budapest, 2020. 864 o. ISBN 978-963-9987-84-5. Magyarország honfoglalás kori és kora Árpád-kori sírleletei 14. Sorozatszerkesztők: Kovács László – Révész László. ISSN 1219-7971*)

Csapkó Gabriella:
Viselet

SIPOS Eszter

Domby Sámuel a tokaji borról, 1758

A tokaji bor Magyarországon bizonyosan világhírű, de vajon a világban mennyire az? A kérdés megválaszolásához a Tokaj-Hegyalja Egyetemen működő Speculum Kutatócsoport *Europica varietas Tokajensis – Fontes* sorozatában megjelent könyvek történeti forrásul szolgálnak. Domby Sámuel *De vino Tokaiensi* című, 1758-ban Utrechtben megjelent disszertációjának hasonmás kiadása a sorozat harmadik köteteként látott napvilágot. (Az első kiadvány Görög Demeter 1829-es, a második Laurentius Eiseler 1581-es, ugyancsak tokaji vonatkozású munkájának reprintje.)

A mű a művelődéstörténet, a borászattörténet, a helytörténet iránt érdeklődők számára ígér érdekes olvasmányt. Az első fejezet az erdőbényei születésű Domby Sámuelnek a tokaji borról és annak gyógyhatásáról szóló *Dissertatio inaugurális physico-chemico-medica de vino Tokaiensi* (azaz: *Fizikokémiai és orvosi székfoglaló értekezés a tokaji borról*) című orvostudományi értekezése latin nyelvű hasonmása. A második fejezet ennek magyar nyelvű fordítása, Pető Gábor munkája. A harmadik fejezet a kötetet sajtó alá rendező N. Kis Tímea kísérő tanulmányait tartalmazza. A sze-

mély- és helynév mutatót Budai-Király Tímea állította össze.

Domby öt részben, huszonnégy §-ban értekezik a tokaji borról. Olyan, ma is érvényes szempontok mentén vizsgálódik, mint a tokaji megjelölés vagy a borvidék kiterjedésének érzékeny kérdése, illetőleg a borhamisítás ügye. Alaposságát szemlélteti, hogy ismerteti az édes bor hamisításának és a hamisság kiszűrésének egyik módszerét. A szerző ezt követően bemutatja a tokaji borfajtákat és fölrajzolja a terroirt, a kor természettudományos ismereteinek kritikai alkalmazásával. Számba veszi az abiotikus tényezőket, mint a domborzat és a tengerszint feletti magasság. A troposzféra felé csökkenő hőmérséklet okaként a légköri gázok sűrűségét jelöli meg és a máig érvényes tudományos magyarázatot össze is veti a kor közvélekedésével. Az égtáji kitettség, majd az éghajlat hatásáról értekezik, miközben reflektál a szakirodalomban fellelhető megállapításokra saját tapasztalatai és természettudományos ismeretei alapján. Ugyanilyen körültekintéssel taglalja az aszúsodás folyamatát és bocsátkozik kémiai fejtegetésbe, hogy cáfolja a tokaji szőlő szabad szemmel is látható aranytartalmaról szóló vélekedéseket.

Értekezése a talajokról: „...úgy mint a fehérről, vörösről, feketéről, pirosról, kocsonyásról, homokosról, kövesről...” pedológiai kihívás, a talajtípusok mai terminusokkal leírható azonosítására invitál. Külön kiemel két talajtípust: „Azonban két fajtáról kiderült, tudniillik a fehérről, amely kívül morzsolható, és a vörösről, amely tömör, sűrű és ragadós – igen gyakran fordul elő a többi hegyen –, hogy az összes többinél előnyösebbek a szőlők számára és a legedesebb borkat termik.” Magyarázataiból kiolvasható, hogy az alapkőzet és a talaj fogalma a korban még nem válik ketté élesen. Hogy a termőközeg jelentőségét hogyan értékelte, jól érzékelteti, hogy az évszázadot a különböző talajadottságok szerint mutatja be.

Az évszázad mellett a termesztett szőlőfajtákat mint a bor cukor-, illetve alkoholfokát szintén befolyásoló tényezőt sorolja fel: auguszt (gohér), albula (kövérszőlő), királyi édességgel megajándékozott (királyi édes vagy királyszele), tumidula (furmint), gemmea (gyöngyszőlő vagy gyöngyfehér). Magyarázatot kínál a tőkék kora és a bor jellege között tapasztalt kapcsolatra, körüljárja az eltarthatóság lehetséges okait és részleteiben tárgyalja az irányított erjesztés és a minőség összefüggéseit. Dobby dolgozata jól bizonyítja, hogy a bor alkoholfokának meghatározására nem korunkban született meg az igény. A doktorjelölt arról is említést tesz, ami nem fért bele dolgozata kereteibe: nem tárgyalja a talajművelés Hegyalján bevett módjait.

A szerző a negyedik és az ötödik részben tér rá a tokaji bor egészségre gyakorolt hatásának értékelésére. Ekkor az orvoslás még nem különül el szakte-

rületekre, az egyes betegségek diagnózisát és terápiáját a testben áramló nedvek vélt állapotához kötik és a lelki adottságok, valamint a rossz szokások függvényében határozzák meg. A tokaji bor terápiás hatását szigorúan (a kor ismereteinek megfelelő) tudományos érvek mentén fejtegeti, miközben betekintést enged a ma táplálkozástudományként meghatározható szakterület 18. századi eszközkészletébe.

A latin nyelvű disszertáció fordítása nem könnyed mai magyar nyelven készült, hangsúlyozva a mű korát, s remélve, hogy nem retenti el az érdeklődőket. Pető Gábor fordításának megoldásaira N. Kis Tímea két tanulmánya reflektál. Az elsőben értékeli a doktori értekezés jelentőségét és segítséget nyújt az értelmezéséhez. Filozófia- és tudománytörténeti keretben helyezi el Dobby munkáját, fölvezet a vándordíákoskodás körülményeinek, valamint a tudományos fokozat szerzésének feltételeihez és az értekezéssel szemben támasztott elvárások megismeréséhez. Kiemeli Dobby munkájának újszerűségét, amely megnyilvánul eredeti témaválasztásában, interdiszciplinaritásában, az elméleti felkészültség mellett megjelenő tapasztalati megalapozottságában, továbbá kritikai forráskezelésében. A tanulmány megvizsgálja a korban elérhető szakirodalomnak a disszertációban tetten érhető hatását és a Dobby által hivatkozott források hitelességét, kronológiai relációját, ezzel kétségkívül segíti az olvasói befogadást, hozzájárul az értekezés művelődéstörténeti jelentőségének felismeréséhez és a hegyaljai identitás megerősítéséhez. A második közlemény

megadja a Dobby által felhasznált, közel harminc korabeli szőlészeti, fizikokémiai és orvosi olvassmány bibliográfiai adatait és bemutatja címlapképeit.

Végezetül néhány szó a könyv tipográfiájáról. Az esztétikailag tetszetős, a témához illő grafikai megoldásokat felmutató arculat követi a sorozat korábbi köteteit, színében természetesen eltér tőlük. A borítóképen az utrechti Jan Broedelet 1758-as nyomdászjegye látható, a hátlapot Andreas Fucker tokaji szőlőhegyeket bemutató 1749-es rézmetszetének részlete díszíti.

A 18. századi miskolci orvosdoktor tudományos megközelítését meghaladó értekezése okán méltán övezhetné elismerés nélkül is, hogy tudatában lennének későbbi, nem kevésbé figyelem-

re méltó orvosi tevékenységének. Nem kétséges, hogy a tokaji borról folyó diskurzusban helye van Dobbynak. Persze az N. Kis Tímea tanulmányában megfejtett értekezés ismerete nélkül továbbra is lehetséges Tokaj-Hegyaljáról vélekedni, bár lehet, hogy nem érdemes.

(Dobby Sámuel: De vino Tokaiensi – A tokaji borról, 1758. Pető Gábor fordításában, N. Kis Tímea jegyzeteivel és tanulmányával. L'Harmattan – Tokaj-Hegyalja Egyetem, Budapest–Sárospatak, 2022. 216 o. ISBN 978-963-414-923-1. Europica varietas Tokajensis. Főszerkesztő: Monok István. Acta Universitatis Tokajensis Sárospatakini – Patrimonium culturale – Fontes III. Sorozatszerkesztő: Molnár Dávid. ISSN 2939-5712)

Domahidi Klára: Toroczkói hangulat